

Kajaanin viinakaupan ryöstö

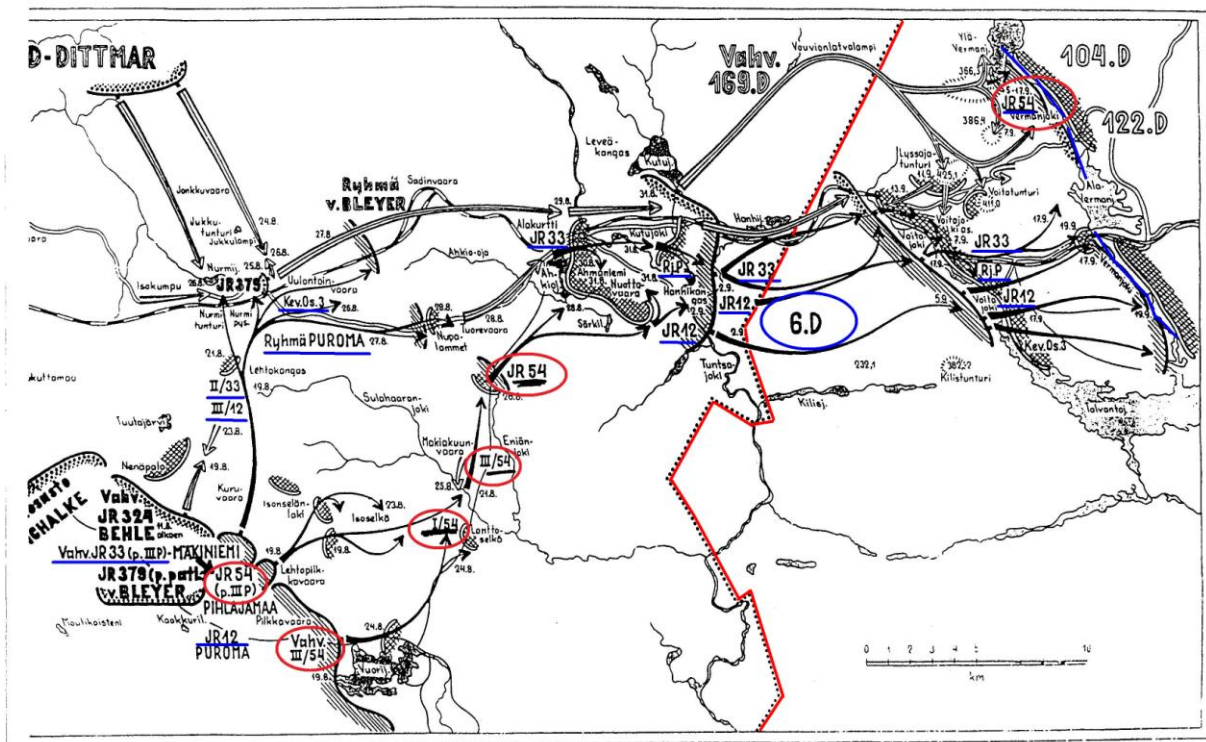
Esitelmä Tampereen Suomalaisen Klubin Ruutiukkojen lounaskokouksessa 2.3.2015

Johdanto

Jatkosodan pohjoisella rintamalla Sallan suunnalla taisteli suomalainen 6.Divisioona (6.D), joka oli alistettu saksalaiselle XXXVI Armeijakunnalle (XXXVI AK). Suomalainen divisioona oli saksalaisten tukena raivannut tien Alakurttiin ja edennyt vanhan rajan yli kohti Kantalah-
tea. Divisioona jäi puolustukseen Vermanjoki-linjalle, kun XXXVI AK:n hyökkäys Kantalah-
den suuntaan keskeytettiin.

Kartta 3.

XXXVI AK:n hyökkäys Vermanjoki-linjalle 19.8. — 19.9.1941.

6.Divisioonan eteneminen Vermanjoelle. Karttapohja teoksesta Suomen sota.

Vuoden 1942 alussa toteutettiin Saksan Norjan-armeijan (AOK Norwegen) uudelleen jär-
jestely. Sen toiminta-alue supistettiin käsittämään vain Norjan ja 14.1.42 perustettiin uusi
johtoporras, AOK Lapland, johtamaan sotatoimia Pohjois-Suomessa. 6.D siirrettiin Suo-
men Päämajan alaisuuteen ja divisioonan rintamavastuu luovutettiin saksalaisille.

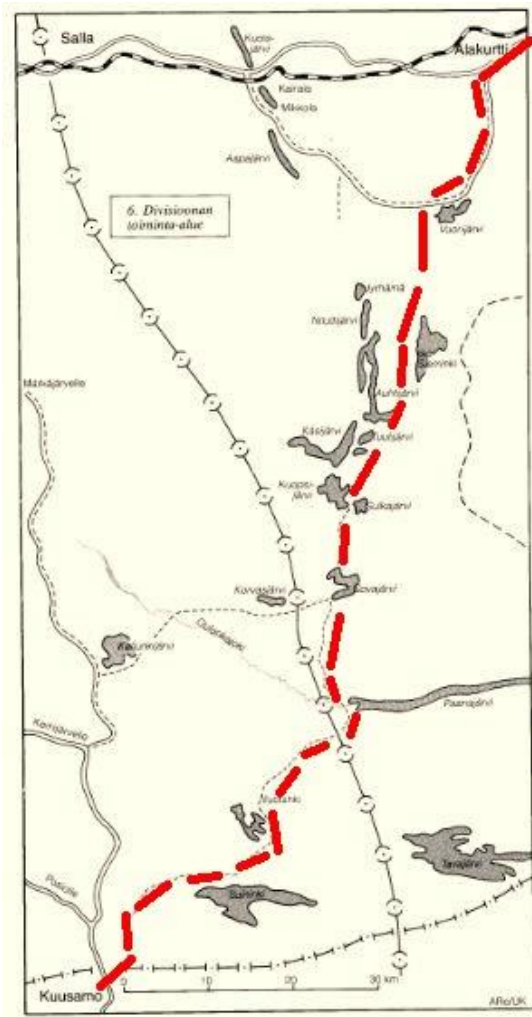
6.D:n komentajaksi oli 18.12.1941 kuolleen eversti Verner Viiklan jälkeen tullut kenraalima-
juri Einar Vihma. Divisioonan taistelujoukkoina olivat Jalkaväkirykmentit 12, 33 ja 54, Kevyt
osasto 3, Kenttätykistörykmentti 14, Pioneeripataljoona 26 ja Viestipataljoona 35. Joukot
siirrettiin tammikuussa uudelleenjärjestelyä varten Kajaaniin, jossa vanhimpia ikäluokkia
kotiutettiin, JR 54 lakkautettiin ja muodostettiin 12.Prikaati. Sen komentajaksi tuli eversti A.
Mäkiemi.

Tässä esityksessä tarkastelen JR 54:n siirtymistä Sallan suunnalta Kajaaniin uudelleenjärjestelyä varten ja perustetun uuden joukko-yksikön keskitystä uudelle rintamalohkolle, jotka suorituksina ovat operatiivisestikin mielenkiintoiset. Tällöin erityisesti seuraan rykmentin I pataljoonan vaiheita, koska niihin liittyy episodi, joka on sotilashistoriamme värikkäimpiä. Tämä omassa lajissaan erikoinen tapaus on antanut otsikon tälle esitykselle.

Rintamavastuun vaihto ja siirtojen valmistelut

Lapin armeijan 14.1.42 käsketyt uudelleenjärjestelyt, joihin edellä viittasin, alkoivat heti näkyä käytännössä. 6.D:n sotapäiväkirja kertoo että 15.1.42 klo 9.00 I/Geb.Jäger Rgt 139 [Vuor.R 139] on vaihtanut I/JR 54:n. Seuraavana päivänä on merkintä, että 16.1.42 klo 6.00 lähti 6.DE:n valmistelukomennuskunta Kajaaniin. Koko rykmentti oli saanut vaihdon valmiiksi 17.1.42, jolloin sotapäiväkirja kertoo että klo 12.00 siirtyi JR 54:n komentajan rintamavastuu Geb.Jäg.Rgt 139:n komentajalle.

Marssi Kajaaniin

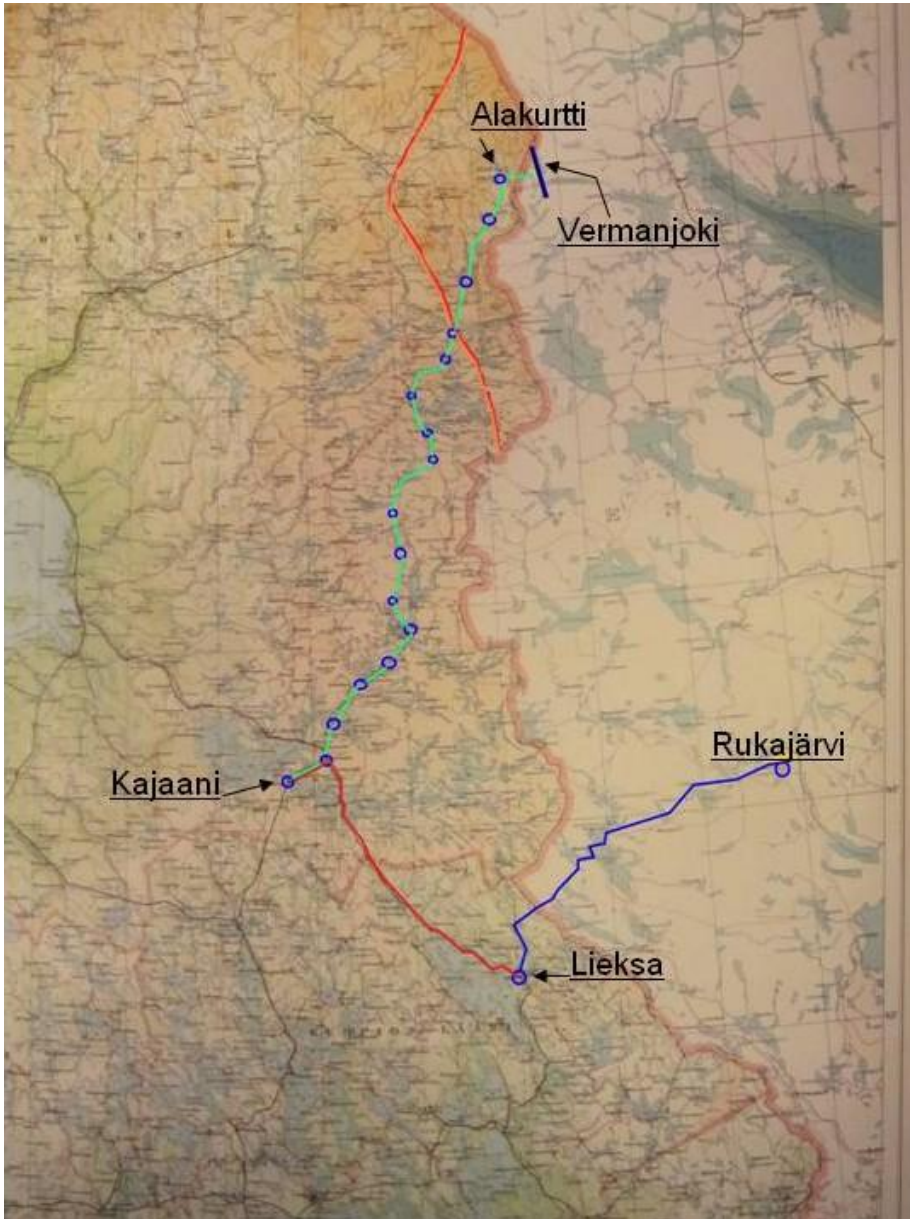
Siirtymisessä divisioona käytti hevoskolonnan lisäksi myös autoja, mutta pataljoonat suorittivat marssin hiihtäen. I/JR 54:n hiihtomarssi alkoi 18.1.42 ja päättyi 11.2.1942. Marssi kesti siis 24 päivää. Marssi suoritettiin hiihtämällä noin 450 km pakkassäässä (ajoittain jopa 30–35 astetta). Keran viikossa oli lepopäivä.

Päivittäinen hiihtourakka alkoi aamupimeällä, usein yleensä klo 6.30, ja päättyi iltapäivällä, jolloin majoituttiin teltoihin tai parakkeihin, riippuen etapin sijainnista.

Divisioonan sotapäiväkirjassa on motorisoimattomien joukkojen marssitaulukko, josta käy ilmi kulkekin päivälle asetettu tavoite (ks. seuraava sivu):

I/JR 54:n hiihtomarssin reitti varsinkin välillä Vermanjoki - Kuusamo kulki laajojen erämaiden halki. Useimmiten majoituttiin teltoihin. Karttopohja teoksesta Jatkosodan historia.

Päiväetapit hiihtomarssilla Vermanjoki - Kajaani

- 18.1.42 Alakurtti, Vuorijärvi.
- 19.1.42 Paikka 1 km Makiakuuvaara viime a:n pohjoispuolella.
- 20.1.42 Kaakkurilampi.
- 21.1.42 Jyrkämä.
- 22.1.42 Tuutijärvi.
- 23.1.42 Paikka 1 km Sovajärveltä etelään.
- 25.1.42 Paikka 8 km Paanajärven eteläpuolella.
- 26.1.42 Paikka 22 km Kuusamosta itään.
- 27.1.42 Kuusamo
- 28.1.42 Poussujärvi
- 29.1.42 Poussujärvellä
- 30.1.42 Murtovaara
- 31.1.42 Irnijärvi
- 1.2.42 Pistojärvi
- 2.2.42 Pistojärvellä
- 3.2.42 Piispajärvi
- 4.2.42 Kuurtola
- 5.2.42 Suomussalmi
- 6.2.42 Kerälä
- 7.2.42 Kerälässä
- 8.2.42 Hyrynsalmi.
- 9.2.42 Paikka Ristijärven eteläpuolella
- 9.2.42 Ristijärvi
- 10.2.42 Kontiomäki
- 11.2.42 Kajaani

Reitti hiihtäen Vermanjoelta Kajaaniin, junalla Kajaanista Kylänlahteen/ Lieksaan ja autoilla Lieksasta Rukajärven suunnalle Ontrosenvaaraan. Valokuva ja piirros Vesa Rinkinen.

Rasittavan marssin aikana syntyi toive, että perillä suoritus palkittaisiin kunnon viinaryypylä. Toive vahvistui ja siitä muodostui kuvitelma, joka käsitettiin todelliseksi tiedoksi, ja ainakin se tuntui oikeudenmukaiselta vaatimukselta. Lapissa sotilaat olivat tottuneet saksalaisten kenttämuonaan, johon kuului monipuolisten ruokalajien lisäksi suklaata ja jopa viiniä ja kaksi kertaa viikossa saatiin konjakkia tai rommia.

Kasarmimajoitus Kajaanissa

Kajaanissa JR 54:n I pataljoona majoitettiin yhteislyseon tiloihin. Päiväohjelmissa oli normaalia varuskuntapalvelusta, alkuun majoitustilojen ja tallialueiden kuntoon laittoa ja varusteiden ja miesten huoltoa. Teltat paikattiin, sukset tervattiin, aseet puhdistettiin, varusteet kunnostettiin, pidettiin varustarkastus, tehtiin suursiivous ja saunottiin. Myös oppitunteja sekä maasto- ja asekäsittelyharjoituksia pidettiin.

Kajaanissa I/ JR 54 majoittui yhteislyseon 3. ja 4. kerrokseen. Kuva lähde no 5.

Kasarmimajoitus yhteiskoululla ei siis ollut pelkkää joutenoloa, jonka sanotaan olevan turmiollista ihmiselle yleensä ja sotilaille erityisesti. Mutta siitä huolimatta ajatukset alkoivat pyöriä entistä enemmän muussa kuin kenttäkelpoisuutta edistävissä toimissa. Odotettua viinaryyppyä vaan ei kuulunut. Viinakauppa oli suljettu järjestyshäiriöiden pelossa ja ravintolat kieltäytyivät tarjoilemasta alkoholia sotilaille.

Toisaalta oli tiedossa, että majoituspaikan lähellä Pohjolankatu 14:ssä oli upseerikerho, jossa upseerit kyllä saivat juomansa. Tämä ärsytti sotilaita, jotka tunsivat tulleensa kohdelluiksi toisen luokan kansalaisina. Kun odotettua laillista ryyppyä ei tullut, hankittiin viinaa välittäjiltä käyttäen vaihtokaupavälineinä armeijan varusteita.

Pohjolankatu 14, Kajaani. Paikalla sijainneessa puutalossa oli vuonna 1942 Kajaanin upseerikerho. Kuva Pirjo Rinkinen.

Uudelleenjärjestelyt saadaan valmiiksi

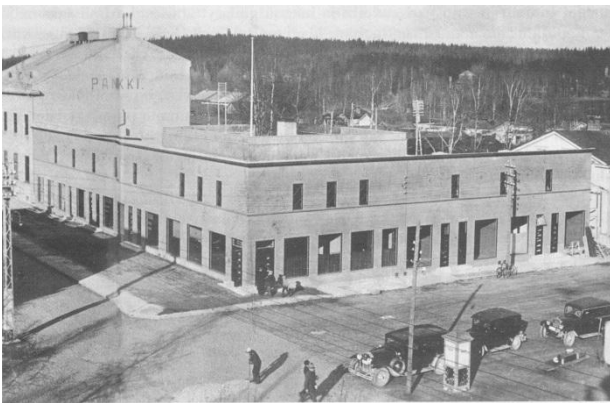
6.D:n uudelleenjärjestelyt olivat tänä kahden viikon aikana edenneet. Vanhempia ikäluokkia oli kotiutettu ja rykmenttien kesken oli vaihdettu miehiä ikäluokan mukaan. I/JR 54:stä oltiin muodostamassa pataljoonaa perustettavaa Prikaatia varten. 27.2.42 pataljoona liitettiin 12.Prikaatiin, jolloin siitä tuli prikaatin neljäs pataljoona, IV/12.Pr.

Seuraavana päivänä 28.2.42 pakattiin tavaroita ja lastattiin niitä junaan Kajaanin asemalla.

Kello 16.45 Divisioonan komentaja kenraalimajuri Einar Vihma tarkasti pataljoonan Kajaanin yhteislyseon pihalla. Kenraali puhui joukolle. Hänen kerrotaan sanoneen, että pataljoona siirretään seuraavana päivänä taistelutehtäviin Maaselän kannakselle ja korostaneen taistelujen vaarallisuutta niin että kaikki eivät sieltä palaa.

Suoraa toimintaa ja hurjaa menoa yhteislyseolla

Puheen jälkeen tunteet alkoivat purkautua suorana toimintana. Viinaa päätettiin hankkia. Sitä hankittiin sunnuntain vastaisena yönä Kajaanin Alkosta, joka sijaitsi Kauppakatu 5:ssä, Lönnrotin kadun kulmatalossa. Paikalla sijaitsee nykyään Anttilan tavaratalo.

Kajaanin Alko sijaitsi Kauppakatu 5:ssä, Lönnrotinkadun kulmatalossa. Kuva lähde no 5.

Kauppakatu 5, Kajaani. Paikalla on nykyään Anttilan tavaratalo. Kuva Antti Tapani Vaalama, Kajaani

"1.3.42 murtauduttiin Kauppakatu 5:ssä sijainneeseen Oy Alkoholiliike Ab:n myymälään särkemällä Kauppakadun puoleinen ikkuna", ilmoitti kello 3.10 juuri vartiopaikaltaan tullut konstaapeli Renne Moilanen raportissaan.

Paikalle meni poliisimestari Pauli Ahinkas neljän konstaapelin kanssa. Tällöin havaittiin, että *"sanotun liikkeen oven vasemmalla puolella oleva, pienemmistä lasiruuduista kokoonpantu suuri akkuna oli pookineen rikottu niin että siitä helposti pääsi kulkemaan"*, kuten poliisimestari Ahinkas toteaa allekirjoittamassaan rikosilmoituksessa, ja jatkaa:

"Liikkeen tiskin takana oli lattialla rikkinäisiä pulloja ja väkijuomaa. Asiasta ilmoitettiin myöskin liikkeenjohtaja Yrjö Saarrolle, joka saapui paikalle ja laati luettelon varastetuista väkijuomista, joita oli seuraava määrä...". Luettelon mukaan varastettuja juomia oli kaikkiaan 184 pulloa, arvoltaan yhteensä 12.244 mk, mikä nykyrahassa vastaa noin 2700 euroa.

Mainittakoon, että varkaiden saaliiksi joutui eniten oli Pöytäviinaa, 90 pulloa; Jaloviinaa oli 9 pulloa. Loput eli noin puolet oli erilaisia liköörejä ja väkeviä viinejä - kärjen tuntumassa muuten tuote nimeltä Vinetto, jota oli 21 pulloa.

Aikalaiskuvauksissa ja muisteluksissa on viinakaupan ryöstöstä ja sen jälkeisestä hulluinnista levitetty värikkäitä ja keskenään ristiriitaisia tietoja. Kirjallisissakaan lähteissä esitetyistä tiedoista kaikki eivät pidä paikkaansa. Niistä ei ole helppoa päätellä, mikä on tarua, mikä totta.

Tosiasiapohjaista tietoa on saatavissa poliisin kuulustelupöytäkirjoista, kenttöoikeuden ja Sotaylioikeuden pöytäkirjoista sekä sotapäiväkirjoista. Tarkastellaanpa mitä tapahtui Kajaanissa 1.3.1942:

Kuulustelupöytäkirjojen mukaan kaksi I/JR 54:n sotilasta meni Alkoon yöllä 1.3.42, toinen ikkunasta sisään ja toinen odotteli ulkopuolella. Saalis oli ”useita pulloja”. Miehet menivät majapaikkaan, jossa alkoi tarjoilu. Kohta lähdettiin uudelleen Alkoon hakemaan lisää, nyt mukana lisäksi kahdeksan uutta miestä. Koululla juopottelu jatkui, hulluointiin ja ammuskeltiin seiniin ja kattoon. Kun päivystävä upseeri, vänrikki Lars Johan Söderström ja pataljoonan komentajan majuri Solmu Kullervo Salonmies tulivat rauhoittamaan tilannetta, humalaiset mukiloivat heitä ja meno jatkui.

Pataljoonan sotapäiväkirja (I/JR54 oli nyt uudelleenjärjestelyjen jälkeen IV/12.Pr) kertoo sunnuntain vastaisen yön 1.3.42 tapahtumista lyhyesti:

- *Aamuyöstä pataljoonassa humalaisia.*
- *Klo 3.30 tienoilla yltyi hulina ja*
- *4.00 tienoilla käytävällä humalaiset mukiloivat pataljoonan komentajaa maj. Salonmiestä.*
- *7.00 ampui stm Miettinen stm Kivimäkeä pistoolilla silmään.”*

Kaupungilla riehuneita viinan hakijoita otettiin kiinni ja vietiin putkaan. Itse teossa yllätetyt ja ryöstöstä epäillyt pidätettiin kuulusteluja ja syytteiden nostamista varten.

Rautatiekuljetus Lieksaan

Samana päivänä aamuksi oli käsketty pataljoonan kuljetus rautateitse Kajaanista Lieksaan ja sieltä edelleen autoilla Rukajärvelle. Tavarat oli lastattu junaan jo edellisenä päivänä.

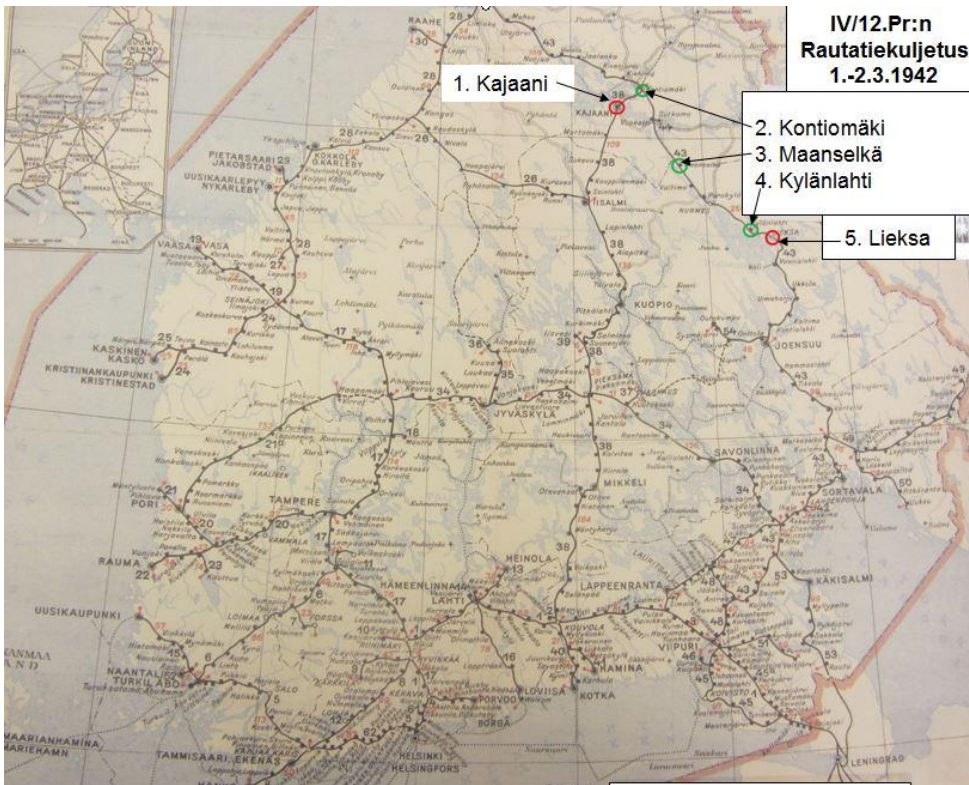
Pataljoonan sotapäiväkirja toteaa 1.3.42 kuljetuksesta seuraavaa:

- *Klo 8.00 Osastot alkoivat marssin asemalle. Yli 30 humalaista jäi pois kuljetuksesta.*
- *9.37 Juna liikkeelle, jolloin Div.Komentaja kävi junan luona. Ammuntaa vaunuista. Matka sujui rauhallisesti, vain alkumatkasta ajoittain ammuntaa vaunuista.*

Junakuljetuksen lähtöä Kajaanin asemalta oli saapunut seuraamaan myös divisioonan komentaja, kenrmi Einar Vihma. Myös hänen kerrotaan suojautuneen, kun junasta ammuttiin pikakiväärillä. Junakuljetus saatiin kuitenkin lähtemään. Sotapäiväkirja jatkaa:

- *11.00 Saavuttiin Kontiomäelle, jossa veturi rikkoontui.*
- *14.30 Liikkeelle.*
- *18.00 Ruokailu Maanselässä.*
- *18.05 Liikkeelle.*

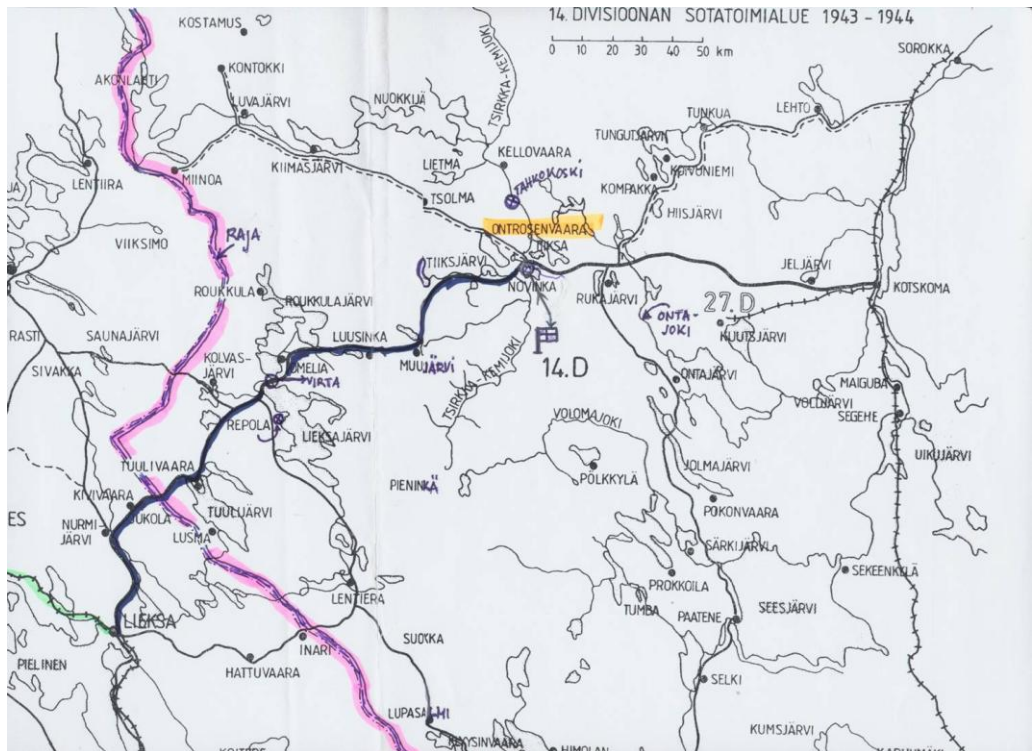
- 20.00 Puhuttelu kompp. päälliköille junassa. Luutn Heikkinen ja joka K:sta 1 ryhmä Lieksaan tavaroiden purkausta ja kuormausta varten. Kenttäkeittiöt, sukset ja miehet pois Kylänlahdessa.

Puolenyön jälkeen juna saapui Kylänlahteen, joka on asema ennen Lieksaa. I/JR 54:n sotapäiväkirja kertoo, että maanantai 2.3.42 oli pilvinen pakkaspäivä, -15°C. Juna saapui Kylänlahteen klo 0.45 ja 2.30 alkoi miehistön kuormaus autoihin. Klo 3.05 oli kuormaus suoritettu ja juna jatkoi Lieksaan, jossa tavarat lastattiin autoihin.

Pataljoonan rautatiekuljetus Kajaanista Lieksaan. VR:n rautatiekartta; valokuva ja merkinät Vesa Rinkinen.

Klo 6.00 olivat ensimmäiset miehistöautot Repolassa, jossa aamutee ja klo 9.30 oltiin Ontrosenvaara, jossa majoitettiin teltoihin noin 3,5 km tiestä metsään. Tavarat kuljetettiin autoilla Lieksasta.

I/JR 54:n pitkä marssi Sallan suunnalta Rukajärven suunnalle oli näin saatu päätökseen.

Kylänlahdesta/ Lieksasta pataljoona kuljetettiin autoilla Rukajärven suunnalle Ontrosenvaaraan. Karttapohja 14.D perinneyhdistys

Sotapäiväkirja mainitsee vielä, että *pataljoonan komentaja, majuri Solmu Kullervo Salonmies hyvästeli pataljoonan upseerit 13.3.1942 klo 19.45* ja uudeksi komentajaksi tuli majuri Aarne Airimo.

Kajaanin tapahtumien jälkipuintia

Jo heti tapahtuneen jälkeen levitti huhumylly mitä hurjimpia kuvauksia Kajaanin tapahtumista.

”Kajaanin mellakasta puhutaan kautta Pohjois-Suomen”, raportoi Valtion Tiedotuslaitoksen Tarkkailuosasto 14.3.1942 laaditun mielialakatsauksen n:o 10 liitteessä. Siinä oli laajahko selostus liikkeellä olevista huhuista, joita eri paikoissa oli kirjattu viikon aikana (Tervola 2.3., Oulu 5.3., Kemi 5.3. ja Oulu 8.3.). Raportin jakelu oli 13 kpl ja siinä olivat mukana mm. Tasavallan Presidentti, Pääministeri, Puolustusministeri ja Sisäministeri.

Oikeuskäsittely

Divisioonan kenttöoikeus tuomitsi 6.4.1942 antamallaan päätöksellä kaksi sotilasta ryöstön suunnittelusta ja lisäksi kahdeksan ryöstöön osallistumisesta. Tuomiosta valitettiin.

Sotaylioikeus antoi 6.6.1942 päätöksen. Tuomiot alenivat ja koska alkoholia oli Kajaanissa takavarikoitu siviileiltä seuraavalla viikolla 51 pulloa. Korvausvaatimus sotilailta lähes puollittui. Silti kuudelle miehelle julistettiin kuritushuonetuomiot. Sotaylioikeuden päätöksestä ei ollut mahdollista valittaa. Tuomituista kolme jätti Presidentille armonanomuksen, joka hylättiin.

Tuomitut joutuivat ensin vankilaan, mutta vankeustuomio muutettiin myöhemmin ehdonalaiseksi. Jo syksyllä 1942 kaikki olivat taas taistelemassa muiden kanssa.

Tuomiot

Korpraali, talollisen poika Lumivaarasta, 10 kuukautta
Sotamies, muurari Jaakkimasta, 6 vuotta
Sotamies, muurari Lapinlahdelta, 2 vuotta 6 kuukautta
Sotamies, tilallisen poika Raanujärveltä, 1 vuotta 8 kuukautta
Sotamies, työmies Ylitorniolta, 1 vuotta 8 kuukautta
Sotamies, metsätyömies Rovaniemeltä, 1 vuosi 4 kuukautta

Mainittakoon, että tuomioista kovimmat tulivat esimiehen pahoinpitelystä. Sotaväen rikoslaissa (12.luku, § 105) säädetään: *”Joka esimiehelleen, tämän toimittaessa virkatehtävää, tahallaan tekee väkivaltaa tai muuten häntä pahoinpitelee --- rangaistakoon sodan aikana kuritushuoneella enintään kahdeksaksi vuodeksi ---.”*

Tarinan jatko: Miten heille kävi myöhemmin?

Kuten joissakin dokumenttiohjelmissä näkyy olevan tapana, voidaan varsinaisen tapahtumakuvauksen jälkeen todeta lyhyesti tarinan jatko: Miten mainituille henkilöille kävi myöhemmin? Internetin kaatuneiden luettelosta ja Kadettiupseerit-matriikkelista on saatavissa jotain tietoa:

Solmu Kullervo Salonmies 24.12.1903 - 15.4.1988

- IV/12.Pr:n (ent. I/JR 54:n) siirryttyä Rukajärvelle pataljoonan komentaja majuri Solmu Kullervo Salonmies hyvästeli pataljoonan upseerit 13.3.1942 klo 19.45 (pataljoonan sotapäiväkirja). Uudeksi komentajaksi tuli majuri Aarne Airimo.
- Salonmies jatkoi taktiikan opettajana Maasotakoulussa ja taisteli 15.D:ssa Karjalan kannaksella.
- Lapin sodassa hän oli Ryhmä Pajarin op.osaston päällikkönä, pataljoonan komentajana JR 8:ssa ja esikuntapäällikkönä JR 1:ssä.
- Ylennettiin everstiluutnantiksi 1946 ja siirtyi eläkkeelle 1958.
- k. 15.4.1988 (84 v.)

Aarne Gustaf Airimo 25.10.1904 - 21.7.1944

- Majuri, IV/12.Pr:n uusi komentaja maj Salonmiehen jälkeen.
- Pataljoonan komentaja Maaselällä ja Karjalan kannaksella 1941-1944
- Ylennettiin everstiluutnantiksi 1944.
- Kaatui Ihantalassa 21.7.1944 (39 v.)
- Haudattu Helsinkiin.

Einar August Vihma 19.9.1893 - 5.8.1944

- Kenraalimajuri, 6.Divisioonan komentaja
- Kaatui Ihantalassa 5.8.1944 (50 v.)
- Haudattu Kuopioon

Lars Johan Söderström 13.2.18 - 27.6.44

- Vänrikki JR 54, Rykmentin päiv ups Kajaanissa
- Luutnantti 9./JR 13.
- Kaatui 27.6.1944 Ihantalassa Marjamäessä (26 v.)
- Siunattu kentälle jääneenä, Sipoo

Ne kuusi tuomittua

- Ensin vankilaan; tuomiot muutettiin ehdonalaisiksi ja syksystä 1942 alkaen he taistelivat jälleen 12.Pr:n satureina.
- Kukaan heistä ei kaatunut.

Lähteet:

1. Jatkosodan historia, osa 4. WSOY 1993.
2. Sotapäiväkirjat 6.D, 12.Pr, I/JR 54, II/JR 54, III/JR 54.
3. 6.D:n kenttäoikeuden päätös 4.4.1942.
4. Sotaylioikeuden päätös 6.6.1942.
5. Puolesta hengen ja heimon ja maan. Kajaanilaisten sotavuodet 1939-45 sanoin ja kuvin. Kajaanin reserviupseeriyhdistys/Gummerus 2001.
6. Ye.evl Leo Saarenheimo: Kajaanin Alkon ryöstö 1.3.1942. Julkaisematon aineistokokoelma, 1985. Kainuun museo, Kajaani.

Teksti: Vesa Rinkinen

Editointi ja kuvankäsittely: Ilkka Mäntyvaara

Kuvaajat mainittu kuvateksteissä